

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ירמיהו פרקים ג' - ד'

פרק ג'

פרק ג' כולל כמה נבואות העוסקות בתשובת יהודה וישראל, ובמהלכן מוכיח הנביא את העם על תשובתם השקרית בראשית ימי יאשיהו. בהמשך הפרק (יד-יח) יש חזון נחמה לעתיד: קיבוץ גלויות, תיקון רוחני ואיחוד שתי הממלכות - יהודה וישראל. הנבואות הללו נכרכות בנבואות התוכחה מפרק ב' בלשונות ודימויים דומים.

1 'הו' יִשְׁלַח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִלְכָה מֵאִתּוֹ וְהִיְתָה לְאִישׁ אַחֵר הַיָּשׁוּב אֵלַיָּה עוֹד? - בפסוקים א-ה, ו-י מופיעות שתי נבואות המדמות את חטאי יהודה וישראל למעשה זנות, בדומה לפרק ב'.

א) ייחודן של נבואות אלה בכך שהן מבוססות על פרשת הגירושין בדברים כ"ד, א-ד. עיינו שם וחשבו במה חמור המקרה בנבואתנו מהמקרה המתואר בתורה?

ב) מה מסקנת הנביא בהשוואה לדין התורה? ראו את דברי רבי יוחנן בגמרא ואת דברי רש"י, ולעומתם את דברי האברבנאל. שימו לב כיצד פירש כל אחד את המילים 'שוב אלי' בסוף פסוק א':

יומא פו, ב: 'אמר רבי יוחנן: גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה, שנאמר: לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר, הישוב אליה עוד הלא חנוף תחנף הארץ ההיא. ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה'.'

רש"י: 'ואת זנית רעים רבים - עם אוהבים רבים, ואעפ"כ - שובי אלי.'

אברבנאל: 'אם ישלח איש את אשתו והיתה לאיש אחר, עם היות שהוא שלח אותה, כיון שהלכה והיתה לאיש אחר האם ראוי שישוב אליה עוד? לא, כי באמת חנוף תחנף הארץ בפעל המגונה הזה, וכל שכן בנידון שלנו שאתה ישראל זנית רצונו לומר הלכת מעצמך ולא שלחך ה', וגם לא זנית עם איש אחד כי עם רעים רבים, הם אלהי הנכר אשר עבדת, ואיך תשוב אלי ואצילך?'

2 הנביא משווה בין ישראל ליהודה, ומסקנתו - 'צדקה נפשה משבה ישראל מבוגדה יהודה' (יא).

א) מהי חומרתם של חטאי יהודה בהשוואה לחטאי ישראל? ראו פסוקים ח-י.

ב) על תשובתה השקרית של יהודה ראו פסוק ה ודברי **הרד"ק** שם: 'הלא מעתה קראת לי אבי - מעתה מקרוב כשחזר יאשיה המלך בתשובה ושבו אנשי יהודה עמו מוכרחים היו כמו שהוא מפורש שאמר 'בכל זאת לא שבה אלי בגודה אחותה יהודה בכל לבה כי אם בשקר'. 'הינטור לעולם? כך היו אומרים הם, והנביא אומר להם 'הנה דברת ועשית הרעות ותוכל'.

מה היה תפקידה השלילי של התשובה בתודעת העם לפי פירושו? העזרו בדברי המשנה (יומא ח, ט): 'האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב - אין מספיקים בידו לעשות תשובה'

3 בפסוקים יד-יח מופיעה נבואת נחמה וגאולה המזכירה את נבואת אחרית הימים בישיעהו ב'. בליבו של תהליך הגאולה (טז-יז) מופיע שלב מיוחד ומפתיע הנוגע לשינוי מעמדו של הארון.

א) עמדו על פשר שינוי זה, וכיצד הוא משתלב עם השלבים שלפניו ולאחריו לפי הפרשנים הבאים:

רד"ק: 'אע"פ שתרבו ופריתם בארץ לא יקנאו בכם הגוים שיבאו להלחם בכם ותצטרכו לצאת למלחמה וארון האלהים עמכם.'

מצודת דוד: 'לא יאמרו עוד זה לזה נלך לפני הארון להתפלל שמה כי לפי מרבית העם לא יוכלו כולם לבוא שמה כי המקום לא יכילם.'

ב) כיוון אחר להבנת הדברים עולה מנבואת הברית החדשה בהמשך הספר (ל"א,ל-לג). שימו לב לדמיון במבנה ובתוכן של הנבואות, ונסו לפרש על רקע זה את משמעות שלילת הארון בנבואתנו.

פרק ד'

בפרקנו חוזה הנביא בהבזקי נבואה את המראות והקולות של חורבן יהודה על שלבי השונים: ביאתו של האויב מצפון המדומה לאריה (ה-ח, יב-יג), תגובתה חסרת האונים של ההנהגה בירושלים (ט), והחורבן והעזובה בארץ בעקבות מעשי האויב (כג-כט). במהלך תיאורים אלה משובצות תגובותיו הנרגשות של ירמיהו לנוכח המראות והקולות המזעזעים בחזיונותיו.

4 בפסוק י מגיב הנביא לתיאור החורבן בפסוקים ה-ח, ולתיאור ההנהגה בפסוק ט. מהי האשמתו של ירמיהו ואיזה 'תפקיד' הוא לוקח על עצמו בפסוק זה?

5 בפסוקים יט-כא מגיב הנביא לקולות והמראות בפסוקים ה-ו. מה מלמדת תגובתו על החויה הנבואית והאישית הקשה שהוא עבר?

לסיכום - כיצד מצטיירת דמות הנביא ויחסו לעם ולה' ממכלול תגובותיו? ראו בהקשר זה את דברי המכילתא דר"י י"ב,א: 'נמצאת אתה אומר, שלושה נביאים הם. אחד תבע כבוד האב וכבוד הבן, ואחד תבע כבוד האב ולא כבוד הבן, ואחד תבע כבוד הבן ולא כבוד האב. ירמיה תבע כבוד האב וכבוד הבן...'

6 בפסוקים כג-כו מתואר חורבנה של הארץ בכמה מישורים. עקבו אחר סדר התיאורים ונסו לעמוד על משמעותו, תוך השוואה לתיאור הבריאה בבראשית א'. העזרו בדברי **המלבי"ם**: 'החוזה החל מצייר חורבן המציאות כולה וכל הבריאה אשר יצאה לפועל בששת ימי המעשה, ומצייר תחילה חורבן השמיים והארץ בכלל... ועתה החל לסדר החורבן שהתהווה על פני הארץ מהנמצאים אשר עליה שנבראו מיום ג ואילך... אולם בזה תפס הסדר כפי התכלית - אחר שהאדם הוא תכלית כל הנמצאים... וישוב לאחור מן מעשה יום השישי עד מעשה יום שלישי...'

... בשנים מעוטות גשמים אין זו תופעה נדירה, ובייחוד בשדות ענתות שתבואתם סובלת ביותר. קוצי הבר, אשר בהם יש מינים מיוחדים לאזור-הספר הזה שבין ההרים והמדבר, משגשים במקרה זה יותר מן הרגיל, כי התנאים הקשים אינם מזיקים להם, שהרי מראשית בריאתם מתאימים הם לתנאים כאלה: ויתר על כן, מתוך התנאים הרעים הושמדו או ניזוקו צמחי התרבות - תבואות הזרע, על ידי כך התפנו השטחים להתפשטות בלתי מוגבלת של הקוצים. עכשיו נבין באופן מוחשי את המשל החקלאי אשר מביא ירמיהו בקריאתו הנרגשת להיטהרות המוסרית והחברתית. ה' קורא בפי הנביא, בירמיה ד', ג':

כִּי כֹה אָמַר ה' לְאִישׁ יְהוּדָה וְלִירוּשָׁלַם נִירו לְכֶם נִירו וְאַל תִּזְרְעוּ אֶל קִצִּים'

לאיכרי ירושלים וסביבותיה, ובייחוד לתושבי אזור-הספר, אמר המשל הזה יותר מנאומים גרידא, כי הדברים הזכירו להם את עבודת השדה, תקוותיה ואכזבותיה, ורק הם יכלו לחדור עמוק ללבם, ולעורר בו היקש גם אל דרכי חייהם במוסר ובדעת ה'.

מה מצייר משל זה?

בשלהי הקיץ מלאים השדות קוצים, בייחוד לאחר חורף שבו התמעטו הגשמים המאוחרים ועל ידי כך נשחתה התבואה והקוצים ירשו את מקומה בהמוניהם, האיכר, אשר לשם זריעת שדהו יסתפק בחרישה רגילה לפני הגשמים, יעמיק בכך את צרתו: שהרי בעצם חרישתו בשדה הקוצים הוא זורע אותם במו מחרשתו בשדהו, ואחר כך הולך הוא בתלם וזורע את תבואתו אל זרעי הקוצים הרבים אשר נזרעו בתלם הזה בעת החרישה. לפיכך, על הדואג להצלחת תבואתו וניקיון שדהו לבער ממנו את הקוצים בעוד מועד, כלומר: לפני שיבשילו פירותיהם זרעונים. הווה אומר, עוד בקיץ, לערך בתקופת הפריחה.

הוא אשר קורא ירמיהו בתחילת פרק ד':

'אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה' אֲלֵי תָשׁוּב, וְאִם תִּסָּר שְׁקוּצֶיךָ מִפְּנֵי וְלֹא תִנּוּד: וְנִשְׁבַּעְתָּ חֵי ה' בְּאֶמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבְצִדְקָה, וְהִתְבָּרַכְנוּ בּו גּוֹיִם וּבו יִתְהַלְלוּ'

כלומר: על עם ישראל לשוב מדרכיו הרעים בעוד מועד - ואז יבוא על שכרו. וליתר הסבר לעם מביא הוא בפסוק הבא את משלו מחיי השדה. אולם אם לא יעשו זאת, יבוא העונש הנורא שהוא מפרטו בפסוקים הבאים. כאשר תתפשט הרעה בעם כקוצים בשדה ולא תהיה לו עוד כל תקנה, וההרס המדיני בוא יבוא.

(מתוך: נגה הראובני, אור חדש על ספר ירמיהו)

"וַיְבִינּוּ בְּמִקְרָא" < לקט ביאורי מילים לירמיהו פרקים ג'-ד'

פרק ג' (יד) וְלִקְחִיתִי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן: ה' יקבץ את כל נדחי ישראל, אפילו יהודי אחד בעיר. פירוש אחר: רק מעטים ישובו לארץ כיוון שלא כולם יחזרו בתשובה.

(כג) אֲכֹן לְשִׁקָר מִגְּבֻעוֹת הַמּוֹן הַרִים, אֲכֹן בַּה' אֱלֹהֵינוּ תְּשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל: עם ישראל מודה שהקולות הרבים שהשמיע בעבודת האלילים על ההרים היו לשוא, ורק ה' הוא שיושיע אותו.

(כד) וְהִבֵּשֶׁת אֶכְלָה אֶת יְגִיעַ אֲבוֹתֵינוּ מִנְּעוּרֵינוּ: עבודת הבעל, המכונה בושת ככינוי גנאי, לא רק שלא הועילה אלא אף הביאה להפסד הרכוש מימי אבותינו.

פרק ד' (י) אֲכֹן הַשֵּׂא הַשֵּׂאתָ לְעַם הַזֶּה וְלִירוּשָׁלַם לֵאמֹר שְׁלוֹם יִהְיֶה לְכֶם: הנביא מלמד סנגוריה על העם וטוען שה' השלה את העם להאמין שיהיה שלום. ככל הנראה מתכוין ירמיהו לדברי נביאי השקר שניבאו שלום לעם.

(יא) רוּחַ צַח שְׁפִים בְּמִדְבָר דָּרַךְ בַּת-עַמִּי לֹא לְזָרוֹת וְלֹא לְהֵבֵר: סופה חזקה תבוא מהמדבר, אולם לא תהיה בה ברכה חקלאית של גשם או של עבודת הגורן שבה מסייעת הרוח לזרות את התבואה ולהפריד את הגרעינים מהמוץ.